

БЕЛАРУСКІ КАЛЕКЦЫЯНЕР

№ 4
верасень
1991 года

Выданне аргкамітэту БелТК | Кошт 80 кап.

Новыя гербы местаў Беларусі

Па няпоўных зьвестках, больш за 500 местаў Савецкага Саюзу маюць новыя гербы. Сярод іх распрацаваныя й зацьверджаны гарвыканкамамі гербы 11 местаў Беларусі: Полацку, Воршы, Ваўкавыску, Пінску, Баранавічаў, Кобрыну, Маладэчна, Гародні, Глыбокага, Бабруйску й Барысаву.

Першыя спробы стварэньня новых мястовых гербаў у СССР былі зробленыя ў 60-х гадох. У 70-х былі распрацаваныя новыя гербы Полацку (1968), Воршы (1971), Ваўкавыску (1974) і Пінску (1980). Ствараючы іх, аўтары імкнуліся спалучыць элементы раней існаваўшых гербаў гэтых местаў з эмблемамі, якія сымбалізуюць іх сучаснае разьвіцьцё, што прывяло да некаторай перанасычанасьці гербаў і ўскладненьня іх кампазыцыі.

У 1981 годзе быў распрацаваны й зацьверджаны герб Баранавічаў, на чырвоным полі якога зьмешчаны паравоз, які ў канцы мінулага стагодзьдзя першы распачаў рух па чыгунцы Масква-Менск-Брэст. Менавіта будаўніцтва гэтай чыгункі садзейнічала ўзьнікненьню й далейшаму разьвіцьцю места. У ніжняй частцы на зялёным фоне выяўлена частка шасьцерні, якая сымбалізуе прамысловае разьвіцьцё места. Колер гербу супадае з колерам сьцяга БССР. Негледзячы на тое, што й тут не абыйшлося без выкарыстаньня шасьцярні як традыцыйнага сымбалю прамысловасьці, гэты герб па сваёй задуме ды кампазіцыйным рашэньні зьяўляецца больш удалым за папярэднія.

Астатнія гербы былі распрацаваныя ў апошнія гады, пасьля ўтварэньня Каардынацыйнай камісіі па стварэньню ды прапагаьдзе новых мястовых гербаў пры АН СССР, дзейнасьць якой узьняла актыўнасьць геральдычнай творчасьці ў местах Савецкага Саюзу.

У 1987 годзе быў абвешчаны конкурс для распрацоўкі новага герба Гародні. Гэтае старажытнае места яшчэ ў ХУІ стагодзьдзі карысталася гербам з выявай так званага „аленя сьвятога Губэрта" – апякуна паляваньня. Дзякуючы разьмешчанасьці места побач зь двума лясьнымі масівамі – Гарадзенскай і Белавезкай пушчамі, паляваньне было адным з асноўных заняткаў жыхароў Гародні, а сярод іх паляўнічых трафэяў асноўнае мейсца займалі алені, што й знайшло свой адбітак у гербе. У 1802 годзе ў Гародні быў зацьверджаны герб з выявай зубра, які часам ужываецца і ў нашыя дні. Пасьля працяглага абмеркаваньня ў 1988 годзе быў зацьверджаны герб з выявай „залатога аленя, які пераскоквае праз пляцень". Ён зь некаторымі зьменамі паўтарае герб места ХУІ стагодзьдзя.

Да 600–годзьдзя Маладэчна быў распрацаваны герб. Аўтар герба сябра Саюзу мастакоў БССР Ю. П. Герасіменка пры яго стварэньні выкарыстаў паданьне пра папараць-кветку, якая прыносіць шчасьце тым, хто яе знойдзе. Гэтае паданьне ўслаўлена ў творах клясыка беларускай літаратуры Янкі Купалы, які нарадзіўся на Маладэчаншчыне.

Пры падрыхтоўцы да сьвяткаваньня 475–годзьдзя Глыбокага быў распрацаваны ягоны герб, цантральнай постацыцю якога зьяўляецца срэбная кветачка ліпы.

Пры распрацоўцы новых гербаў местаў Кобрына (1987) й Бабруйска (1988) іх аўтары выкарысталі новыя элементы, негледзячы на тое, што гэтыя мяста ў ХУІ–ХІХ стагодзьдзях ужо мелі гербы.

Аснову герба Кобрына склала выява бусла, птушкі, якая прыносіць шчасьце.

Герб Бабруйску належыць да так званых гласных гербаў. У аснову яго кампазыцыі пакладзена выява бабра, які даў назву месту, злучаная з выявамі шыны і фрэзы, якія сымбалізуюць асноўныя заняткі жыхароў места: нафтахімію ды дрэваапрацоўку.

Герб Барысава быў зацьверджаны ў 1989 годзе. Пры яго стварэньні была выкарыстаная сымболіка старага герба. Герб гэтага места ўяўляе сабой шчыт чырвонага колеру са срэбнай брамай паміж дзьвюмя крэпаснымі вежамі. Над імі дата заснаваньня места – 1102. На зялёным канцы герба выяўлены срэбныя хвілістыя рысы – сымбаль ракі Беразіны.

Праца па стварэньні новых мястовых гербаў на Беларусі працягваецца, у шэрагу местаў арганізаваны конкурсы па іх распрацоўцы.

У заключэньні трэба зазначыць, што ў 1991 годзе па замове Менскага цэнтру вольнага часу „ВИР" плянуецца выпрацоўваньне сэрыі сучасных гербаў местаў Беларусі з 11 значак. Жадаючыя могуць замовіць гэтую сэрыю па адрасе: 220117, Менск–117, а/с 37.

В. СЕРЖАН,
наместнік старшыні сэкцыі геральдыстаў Менскага ГТК.

Яшчэ адзін артыкул на гэту тэму – „Нацыянальны па форме, інтэрнацыянальны па зьместу?" – чытайце на 2-й старонцы.

СЫМБОЛІКА І БЕЛАРУСКАЯ ФІЛАТЭЛІЯ

У часы растучай зацікаўленасьці да сымболікі БНР, без сумненьня, будуць рабіцца далейшыя спробы вывучэньня раньняй гісторыі беларускіх паштовых марак і пагашэньняў.

Да найбольш прафесійна выдадзеных марак БНР належыць сэрыя марак, падаваная у каталёгах Гібанса і інш. з выявай сялянскай пары і надпісам „Асобны атрад". Хаця карыфэі філятэліі схільны глядзець з падазронасьцю на маркі БНР, асабліва на „сялянскую пару", але высокая іх якасьць не выклікае сумненьняў.

Сэрыя марак „Асобны атрад" выйшла ў пяцёх дэнамiналах (5 кап., 10 кап., 15 кап., 50 кап. і 1 руб., адпаведна зялёная, чырвоная, фіялетавая, блакітная і бурнатая).

Малюнак гэтае маркі – работа шырока вядомага латыскага гравёра Р. Скарыньша, які ў 1920 годзе таксама намаляваў першую латыскую марку і першую авіямарку. Сэрыя „Сялянская пара" была аддрукавана ў дзяржаўнай друкарні ў Рызе.

Яшчэ да рэвалюцыі Сарыньш, тады вядомы як проста Зарын, быў адказны за стандартныя выпускі марак Расейскай імперыі з 1909 па 1912 г., а таксама за вайсковыя дабрачынныя маркі і юбілейныя маркі да 300–годзьдзя дома Раманавых. Па дзіўнай іроніі лёсу стваральнік марак БНР у 1922 годзе стварыў таксама сэрыю савецкіх марак у дапамогу галадаючым.

Вайсковы характар марак Асобнага атрада вызначае той факт, што яны былі заказаны ад імя Беларускага Ураду намаганьнямі палкоўніка Кастуся Езавітава (1893–1946), які ўзначальваў ваенную дыпляматычную місію БНР у Латвіі й Эстоніі. Маркі былі прызначаныя для ўжытку галоўнага войска БНР, асабліва у раёне разьмяшчэньня Беларускага батальёну ў Дзьвінску й усходняй Латвіі (студзень–ліпень 1920 г.)

Выкарыстаньне марак было абмежавана, але яны былі папулярнымі дзякуючы прыемнаму зьнешняму выгляду і перавыдаваліся шмат разоў да 1948 года ў мэтах прапаганды ідэй Беларускай Народнай Рэспублікі.

Арыгінал сялянскай пары адлюстроўвае жанчыну ў народным убраньні, якая сядзіць на лаўцы. За ёй стаіць дзяцюк таксама ў народным адзеньні, сьвітка яго падпяразана вяроўкай ці поясам.

У нядаўна выдадзеным альбоме „Беларускае народнае адзеньне" (аўтар М. Раманюк, Мінск, 1982 г.) рэчы адзеньня, якія мы бачым на дзяўчыне выкарыстоўваліся жыхарам Магілёўскай вобласці Усходняй Беларусі (с. 230, 240, 245, 256, 257 і 268). Мужчынская магерка і світка таксама з гэтага раёну (с. 238, 250).

Зразумела, што ўзоры беларускага народнага адзеньня вывучаліся і выдаваліся вельмі даўно, яшчэ з 19 ст. Асаблівую зацікаўленасьць выклікае гравюра Гарнена, зьмешчаная ў кнізе Сямёнава „Живописная Россия" (СПБ. 1882, с. 255)

Гравюра Гарнена адлюстроўвае двух тыповых прадстаўнікоў Магілёўскай губ., у мясцовых народных строях. Поза і адзеньне жанчыны з гравюры Гарнена амаль што такая, як і на марцы БНР „Асобны атрад. Адзеньне мужчынскай фігуры, поза і іншае фактычна супадаюць, як на гравюры Гарнена, так і на марцы Сарыньша. Іншых разыходжаньняў у дэталях няшмат. У Сарыньша фігуры займаюць цэнтральнае мейсца, што робіць неабходным адлюстроўваць твар дзяўчыны цалкам Босыя ногі дзяўчыны Сарыньш схаваў пад спадніцу. На марцы фігуры прыгожа абрамлены лісьцем, драўлянымі слупамі, купінамі травы і дзікіх раслін.

Типы Могилевской губ.

Вядома, магчыма, што і Гарнен у 1882 г. і Сарыньш у 1920 г. карысталіся больш раньняй мадэльлю, магчыма, малюнкам. Тым ня менш, пераканаўчым доказам для дасьледчыкаў служа той факт, што гравюра Гарнена ёсьць найбольш магчымая мадэль, на базе якой Сарыньш стварыў свой удалы эскіз для знакамітай сэрыі марак „Сялянская пара".

А беларуская дзяўчына, якая на гравюры Гарнена з такой смутай і тугой глядзіць у мінулае, на гравюры Сарыньша адлюстравана з прамым, адкрытым і ўпэўненым поглядам. І гэты яе погляд напоўнены пэрспектывай блізкай незалежнасьці і звернуты ў будучыню.

Гай ПІКАРДА.
Лёндан.

Пераклад з ангельскай Галіны Сініцынай.

Шчыра ўдзячны !

Рэдакцыя шчыра ўдзячная за ахвяраваньні на выданьне „Беларускага калекцыянера":
Сп. Вітаўту Кіпелю з ЗША;
Сп. Адаму Сацуку з Аргенціны;
Сп. Алесю Каваленку з Кіеву;
Сп. Мікалаю Юхневічу з Гародні;
Сп Васілю Рычыку з Менску.
Вашыя ахвяраваньні дапамогуць выхаду наступных нумароў „Беларускага калекцыянера".

Нацыянальны па форме, інтэрнацыянальны па зьместу?

У Шацілках (Сьветлагорску) пасьняхова завяршыўся конкурс па стварэньні гарадзкога герба. Камуністычны гарвыканкам у якасьці герба горада зацвердзіў праект, прадстаўлены галоўным архітэктарам раёну В. Смолярам. Аўтар вырашыў зрабіць свой мастацкі твор „нацыянальным па форме, інтэрнацыянальным па зьместу” – так, як вучыла партыя на працягу дзесяціго дзьдзяў. На старадаўні славянскі востраканечны шчыт ён змясьціў... выяву героя грэчаскай міфалёгіі Прамэтэя. Паводле апісаньня герба, дадзенага ў мясцовай газэце, Прамэтэй сымбалізуе ня што іншае, як Шацілкаўскую цеплаэлектрацэнтраль.

Спачатку конкурс праводзіўся даволі дэмакратычна. Усе эскізы, пададзеныя ў музэй гісторыі горада, экспанаваліся на адкрытай выставе ў Палацы культуры хімікаў. Гараджане пакідалі свае водгукі ў спэцыяльнай кнізе, дасылалі ў газэту. Паступова вызначаліся тыя праекты, якія б пры дапрацоўцы маглі стаць гарадзкім гербам.

Але раптам усё зьмянілася. Гарвыканкам стварыў „камісію па падвядзеньні вынікаў конкурсу”, у якую не ўвайшоў ніводзін гісторык ці краязнаўца. І гэтая камісія лепшым праектам прызнала эскіз галоўнага архітэктара, які быў прадстаўлены ўжо пасьля завяршэньня тэрміну падачы праектаў. Канешне ж, гэты эскіз ня быў абмеркаваны гараджанамі.

Не абцяжарваючы сябе вывучэньнем традыцыяў ды правілаў геральдыкі, гарвыканкам пагадзіўся зь меркаваньнем камісіі. У выніку гербам Шацілак аб'яўлены сымболь, які мае шматлікія парушэньні геральдычных традыцыяў. Яго цэнтральная выява – Прамэтэй – ніяк не звязаная з Шацілкаўшчынай, яна ўвогуле не нацыянальная па свайму зместу. (Уявіце, як бы паставіліся жыхары якоганебудзь грэчаскага гораду да прапановы зрабіць сваім сымболям выяву героя беларускага фальклёру – у лепшым выпадку, палічылі б гэта недарэчнасьцю). Да таго ж, на зацьверджаным праекце выява Прамэтэя не арыгінальная. Яна ў дакладнасьці паўтарае такую ж скульптуру на адной з вуліц Шацілак. Агонь, які Прамэтэй трымае ў сваёй руцэ, вельмі нехарактэрны для беларускай геральдыкі.

Непрымальны й трохкаляровы фон гэтага „герба”, створаны дыяганальнымі палосамі. Звычайна фон гарадзкога сымболя складаецца з аднаго-двух колераў, а дыяганальныя палосы сустракаюцца толькі на палове некаторых гербаў.

І ўрэшце рэшт, самае відавочнае парушэньне правілаў геральдыкі – надпіс на шчыце: „Сьветлагорск, 1961”. Вядома ж, што герб не павінен мець ніякіх надпісаў. І нават шацілкаўскія школьнікі ведаюць, што горад пачынаўся зусім ня ў 1961 годзе, а ў 1560 (да гэтага году адносіцца першае пісьмовае ўпамінаньне пра Шацілкі). 1961 год – гэта дата наданьня гарадзкому пасёлку Шацілкі статусу горада ды новага, „сацыялістычнага” найменьня. Дарэчы, мэтазгоднасьць перайменаваньня нашага населенага пункту выклікае сумненьні ў шэрагу краязнаўцаў ды навукоўцаў-тапанімістаў.

Шацілкаўскія рады БНФ „Адраджэньне” й ТМБ імя Ф. Скарыны звярнуліся ў прэзыдыюм гарадзкога Савету з прапановай адмяніць рашэньне гарвыканкаму. Адкрыты ліст Рады ТМБ на гэты конт надрукаваны ў мяйсцовай газэце. На старонках гэтай газэты зьявіўся ўжо й водгук з крытыкай зацверджанага „гербу”, напісаны адным з жыхароў горада. Адпаведная публікацыя друкавалася і ў штотыднёвіку „Літаратура і мастацтва”. Прыслухаюцца гарадзкія ўлады да голасу грамадзкасьці ці не, пакажа час.

Пакуль жа застаецца дадаць, што, згодна рашэньню гарвыканкама, аўтар „гербу” з Прамэтэям заахвочваецца прэміяй у памеры 500 рублёў.

Тэльман МАСЬЛЮКОЎ.

Часовыя паштовыя аддзяленьні

Адначасна са сталымі паштовымі аддзяленьнямі ў Расеі адчыняліся таксама часовыя паштовыя аддзяленьні. Паводле дадзеных на 1 лістапада 1915 года ў Расеі было ўсяго 58 часовых паштовых аддзяленьняў, якія дзейнічалі сезонна. Зь іх усяго некалькі знаходзіліся на Беларусі. Яны разьмяшчаліся паблізу Баранавічаў, Гародні, Брэст-Літоўска ў вайсковых лягерах, а таксама ў Пагулянцы, курорце ў Віцебскай губэрні, і ў дачнай мясцовасьці ў Ратамцы, што пад Менскам. Верагодна, часовых паштовых аддзяленьняў у беларускіх губэрнях было больш, але вядомыя толькі вышэй названыя. Многія з гэтых часовых (сэзонных) аддзяленьняў пазней былі пераўтвораны ў сталыя.

Дачнікі з прыгараднай мясцовасьці Ратамка (паблізу Менску) ў 1910–1911 гадах пачувалі сябе ня надта зручна з-за адсутнасьці пошты ў пасёлку. Таму ў лютым 1912 года яны накіравалі прашэньне менскаму губэрнатару аб адкрыцьці ў дачны сэзон хаця б часовага паштовага аддзяленьня. Прашэньне было пераслане начальніку Менскай паштовай акругі, і ён налажыў такую рэзалюцыю: „Прызнаю пажаданым і карысным у інтарэсах грамадзтва і адміністрацыі адкрыць на летні сэзон у дачнай мясцовасьці Ратамка Менскага павету (Лібава-Роменскай чыгункі) часовае паштовае аддзяленьне, а таксама перагаворнай тэлефоннай станцыі зь Менскам”.

Чыноўнікі Менскай паштова-тэлеграфнай канторы высьветлілі, што ў летні сэзон у Ратамцы адпачывае да 3000 дачнікаў, і палічылі мэтазгодным адкрыць часовае аддзяленьне. Яно было адчыненае на летні сэзон 1912 года, з 16 траўня па 16 верасня. Тады ж спэцыяльным цыркулярам было ўведзенае выкарыстаньне часовым паштовым аддзяленьнем каляндарнага штэмпелю з пераваднай датай і надпісам „Ратомка. Минск. губ. Врем. П. О.”. Гэтым жа цыркулярам былі ўведзеныя ва ўжытак і іншыя паштовыя штэмпелі – даплатныя, страхавыя, заказныя.

У 1913 годзе часовае паштовае аддзяленьне зноў было адчыненае на летні сэзон. Туды ж былі адкамандыраваныя работнікі і тэлефаністы Менскай губэрнскай паштовай канторы. Яны ўстанавілі тэлефонныя й тэлеграфныя апараты. Аддзяленьне пачало працаваць з 16 траўня.

Начальнік Менскай паштовай акругі ў верасьні кастрычніку 1913 года зноў атрымаў некалькі прашэньняў аб адкрыцьці пастаяннага паштовага аддзяленьня ў Ратамцы. А таму быў зроблены падлік прыбыткаў у казну дзяржавы ад работы часовага паштовага аддзяленьня ў Ратамцы за летнія сэзоны 1912–1913 гадоў. Было высьветлена, што толькі ў 1912 годзе ад продажу марак, паштовак, перасылкі заказных лістоў, бандэроляў было атрымана 733 рублі, а ў 1913 годзе гэтая сума ўзрасла да 953 рублёў. Прымаючы пад увагу прыбытак і прашэньні, Менская паштовая акруга знайшла магчымым адкрыць у Ратамцы з 20.05.1914 года сталае паштовае аддзяленьне. Тады ж пачаў выкарыстоўвацца паштовы штэмпель „Ратомка. Минск. губ. почт–отд.” Паштовае аддзяленьне праіснавала ў Ратамцы амаль 3 гады. 22 лютага 1917 года яно было пераўтворанае ў паштова-тэлеграфнае. Натуральна, што й паштовы штэмпель быў зьменены.

Паштовыя штэмпелі паштовага ды паштова-тэлеграфнага аддзяленьня Ратамкі не ўяўляюць для калекцыянераў вялікія рэдкасьці. Іншая ж справа паштовы штэмпель часовага паштовага аддзяленьня.

(Працяг на 5-й стар.).

Хай стане настольнай кнігай «Старажытная Беларусь»

Згуртаваньне беларусаў сьвету „Бацькаўшчына” плянуе выдаць дадатковым накладам кнігу Міколы Ермаловіча „Старажытная Беларусь”, якая павінна стаць настольнай для кожнага беларуса, усіх, хто жыве ў рэспубліцы.

Усе зацікаўленыя асобы, а таксама працоўныя калектывы (заводаў, установ, каапэратываў), розныя дабрачынныя фонды маюць магчымасьць пералічыць на гэта грошы на рахунак Згуртаваньня беларусаў сьвету „Бацькаўшчына”: 700307 код 812 у Камэрцыйным банку „Беларусь” МФО 400417. Дасылаць з пазнакай „На перавыданьне кнігі М. Ермаловіча „Старажытная Беларусь”.

Міхась ВЕРАЦІЛА

БЕЛАРУСКІЯ МАНЕТНЫЯ ДВАРЫ

(Працяг. Пачатак у №3).

Неацэнны гістарычны і нумізматычны матэрыял на працягу многіх гадоў дасылае мне мой даўні добры сябра Валодзя Луцкер. Гэты таленавіты кобрынец заслугоўвае, каб колькі слоў сказаць і пра яго асобу.

Скончыў энергафак БПІ, працуе ў банку, аднолькава лёгка піша вершы і карціны, захапляецца музыкай і экслібрысам, калекцыяніруе паштовыя маркі і манеты, любіць Беларусь і жыве воддаль яе, а самае зайздроснае – „выкалупвае” з неймаверных мейсцаў такую інфармацыю, што і ў энцыклапедыях не знойдзеш. Так было і з Полацкім манетным дваром. Менавіта ён прынёс мне першую звестку пра існаванне трэцяга беларускага манетнага двара. Было гэта даволі даўно...

Але давайце усё па парадку.

Па-першае, ці ўмеем вы вясці даследчую работу? Я, напрыклад, даўно для сябе адзначыў, што не ўмею. І не дзіва, бо на працягу дзесяцігоддзяў нашы ідэолагі свядома не давалі нам такіх ведаў. Толькі асобныя энтузіясты вучылі нас, як хутка і рацыянальна чытаць літаратуру, як карыстацца бібліятэчнымі картатэкамі, як укамплектаваць уласную бібліятэку і яшчэ сёе-тое. А ідэолагі, наадварот, цямнілі і блыталі нашу гісторыю, выкрэслівалі цэлыя дзесяцігоддзі, цэлыя кагорты занадта бунтарскіх герояў, паступова, але няўхільна з усіх народаў СССР рабілі адзінага „Ивана, родства не помнящего”. Бо „цёмнымі” лягчэй араць і ездзіць.

Але час ад часу і ў нашых „цёмных” галовах нараджалася юрлівая думка: хто мы, адкуль, чыёга роду-племені, які наш радавод, дзе карані нашы? Вось з гэтага моманту і прачыналіся ў нас даследчыкі. Надзіва таленавітага крануў патаемныя струны душы даследчыка артыкул Уладзіміра Арлова „Мой радавод да пятага калена, або Спроба пазбегнуць выгнання”. („ЛІМ”, №32 ад 10 жніўня 1990 г.). Але, згадзіцеся, мала абудзіць у чалавеку даследчыка, трэба яго яшчэ і добра падрыхтаваць, вывучыць. А дзе ўзяць такі падручнік, калі да сённяшняга дня ў нас са свечкай даводзілася шукаць беларускі „Лемантар” (які чамусьці і цяпер называюць бязглузда „Буквар” – няма ў беларускай мове „буквы”, ёсць літара.) А падручнік даследчыцкай працы дзядзька за нас не напіша. Пісаць павінны мы – самавукі, энтузіясты, якія ўступілі на гэты шлях.

На маю думку, кожны калекцыянер за гады свайго захаплення нешта адкрыў, знайшоў, даследаваў. А для пачынаючага даследчыка будзе аднолькава цікава і адкрыццё, і памылка, і нават шлях даследчыцкай думкі ад самага пачатку і да канца. Вось таму я і вырашыў падрабязна апавясці, як я адкрыў для сябе

ПОЛАЦКІ МАНЕТНЫ ДВОР

Было гэта даволі даўно. Завітаў неяк да мяне Валодзя і ўжо з парога прывітаўся „па-калекцыянерскі”:

– А ты ведаеш...?

– Каб я так здароў быў – не ведаю. А скуль такія звесткі?

– Чытай „Искусство медали” Косаравай...

І знік.

Трэба чытаць. Тым больш, што кніжку для настаўнікаў Алы Уладзіміраўны Косаравай я ўжо набыў, нават пагартаў, але засунуў на паліцу „да лепшых часоў”: таму што кніжка, вырашыў я, толькі пра медалі.

І вось на старонцы 119 чытаю:

„Алексеев Самуил Ефремович (год рождения неизвестен, ум. в 1801 г.). Воспитанник Академии художеств. После закрытия Полоцкого Монетного двора в 1797 году поступил рисовальным мастером на С. –Петербургский Монетный двор.”

І ўсё. Але ўжо ёсць адна дата, дата закрыцця Полацкага Манетнага двара (1797 г.). А калі быў адкрыты? Як доўга працаваў?

Першая крыніца, да якой звяртаецца чалавек пошукаў, – энцыклапедыя. Так зрабіў і я.

У Беларускай Савецкай Энцыклапедыі звестак пра Полацкі Манетны двор няма. У Вялікай Савецкай Энцыклапедыі – ні слова. Дзе шукаць яшчэ?

Здымаю з паліцы кніжку „Русская монетная система” І. Г. Спаскага. Чаго тут толькі няма! І пятроўскі „тымф”, і сібірская манета, і крымскі кырмыз, і грузінскі абаз і (вядома ёсць!) – Полацкі манетны двор (4–е выданне, стар. [illegible]). Душа спявае... Чытаю – і нічога не разумею... Не, трэба спакойна і ад пачатку.

„Екатерина II (1762–1796 г.г., – М. В.) по вступлении на престол немедленно отменила перечеканку. Для возвращения уже перечеканенной монеты в прежнее состояние было устроено в помощь существовавшим постоянным и временным монетным дворам еще три временных – в Архангельске, Полоцке и Херсоне. Все они снабжались штемпелями, на которых настоящее место чеканки не обозначалось. Встречаются медяки со следами двойной перечеканки, т.е. сохранившие под последним оттиском штемпеля следы двух прежних. Однако в 1796 г. и сама Екатерина II пришла к решению последовать примеру своих предшественников. Снова в помощь „штатным” монетным дворам – Петербургскому, Екатеринобургскому, Колыванскому и Аннинскому – устраивались временные: в Нижнем Новгороде (на этот раз в доме Приказа общественного призрения), в Архангельске – на меднолитейном заводе А. И. Шувалова, в Полоцке и Херсоне. На время ожил и Московский двор. Кроме монет-перечеканок очень простого вида в 10, 4, 2, 1 копейку и денгу, были запроектированы новый пятак и полушка.

К возобновлению перечеканки теперь побуждала невыгодность для казны медной монеты старого веса вследствие ее обесценения. Оно было вызвано установившейся в 1780–х г.г. XVIII в. прочной связью между медной монетой и ассигнациями – бумажными кредитными деньгами”.

Справа крыху праясняецца. Але яшчэ мала. Чытаем далей. Няўжо больш нічога? Стоп! Вось яшчэ (стар. 202).

„Вступив на престол, Павел (1796–1801 г.г. – М. В.) отменил начавшуюся было в 1796 г. перечеканку. Архангельский, Полоцкий и Херсонский монетные дворы были закрыты прежде, чем успели приступить к работе, а Петербургский, Аннинский, Екатеринбургский, Колыванский, Московский и Нижегородский занялись возвращением уже перечеканенной монете ее первоначального вида...”

(Працяг на 5-й стар.).

ПАД БОТАМ АКУПАНТА

Марачны перыяд у гісторыі паштовага абарачэньня на тэрыторыі сучаснай Беларусі пачаўся 1 студзеня 1858 года. Беларусь тады ўваходзіла ў склад Расейскай імпэрыі, і на яе землях функцыянавала расейская пошта, а ў абарачэньні, зразумела, знаходзіліся імпэрскія паштовыя маркі. З лютага 1858 году паштовыя маркі гасілі адмысловымі штэмпелямі з трох канцэнтрычных кропкавых ліній і адпаведным нумарам у цэнтры. У губернскіх і абласных местах выкарыстоўваліся круглыя штэмпелі (Віцебск №6, Гародня №11, Менск №25, Магілёў №16), авальныя – у прыгранічных местах (Брэст №1), прастакутныя – у павятовых местах (у Віцебскай губерні №№42–53, Гарадзенскай – №№104–110, Менскай – №№246–254, у гарадах Магілёўскай губерні №№255–269).

Кропкавыя штэмпелі выкарыстоўваліся да 1863 году. У 1860 годзе ўведзены каляндарныя штэмпелі з назвай паштовага аддзяленьня й даты. Земская пошта (мясцовая паштовая сувязь) на тэрыторыі Беларусі не ўводзілася. У Смаленску былі выпушчаны дзьве маркі Смаленскай земскай пошты.

У час першай сусьветнай вайны, калі ў кастрычніку 1915 года лінія фронту стабілізавалася па лініі Пінск-Баранавічы-Паставы – усходней Вільні, на акупаваных кайзэраўскімі войскамі тэрыторыях Беларусі, Летувы й Паўднёвай Курляндыі для паслуг грамадзянскага насельніцтва 15 студзеня 1916 года была створана „Паштовая вобласьць Вярхоўнага галоўнакамандуючага на Усходзе" („Postgebiet Oberbefehl shaber Ost"). Былі выпушчаны маркі й паштовыя карткі. На марках Нямеччыны адбілі ў два радкі гатычным шрыфтам надпіс: „„Postgebiet Ob.Ost", (1). Кошт марак абазначаўся ў нямецкай валюце.

Спачатку гэтая пошта дзейнічала толькі на акупаванай тэрыторыі, затым яе ўнутраная сувязь распаўсюдзілася на Нямеччыну й на краіны яе саюзьнікаў і на пазьней – на нейтральныя дзяржавы. Паштовыя канторы былі адчынены ў местах Баранавічы, Беласток, Брэст, Гародня, Кобрын, Ліда, Наваградак, Пружаны, Скідаль, Слонім, Вільня, Ваўкавыск і іншыя. Нямецкае паштовае ведамства Вярхоўнага галоўнакамандуючага на Усходзе спыніла існаваньне 28 сьнежня 1918 году. Усяго ім было выпушчана вялікім накладам 12 паштовых марак.

Па распараджэньню нямецкага галоўнакамандуючага жыхарам Беластоку й прылеглай тэрыторыі 3 ліпеня 1916 года было дазволена пасылаць кароткія паведамленьні сваякам за мяжу на адмысловых картках акупацыйнай адміністрацыі. У картцы, акрамя адрасу, прыводзіліся кароткія анкетныя дадзеныя чалавека, якога шукалі. Для кантролю й аплаты перасылкі паштовых запытваньняў нямецкія ўлады Беластоцкага павету выпусьцілі адмысловыя маркі, у выявах якіх выкарыстана гістарычная сімболіка мясцовай геральдыкі: у версе тарчы, падзеленай на дзьве часткі, зьмешчаны арол, у ніжэ – Пагоня (2). У такім жа парадку размешчаны й надпісы: „Briefvermittlund („Пісьмовае паведамленне") і „Bialystok" („Беласток").

Гэтыя маркі па сутнасьці выконвалі ролю квітка. На ёй ставіў подпіс паштовы чыноўнік (3), што, між іншым, было не заўсёды. З 11 жніўня 1916 году паштовае адпраўленьне каштавала, як сьведчыць наддрукоўка, 25 пфенігаў, з 18 кастрычніка 1916 году – да 1 маркі. Паштовыя маркі Беластока гасілі адмысловымі круглымі штэмпелямі. Надпісы на штэмпелях для акружных уладаў „Militarkreisamt Bialystok – Stadt" („Вайсковае ведамства места Беластока"). Наклад – невялікі: марак коштам 25 пфенігаў выпушчана 4600. 1 марка – 1470 штук.

Выявы 1–10. (Нумары ў тэксце пазначаны ў дужках. Лічыць па радах зьлева направа).

18 лютага 1918 года войскі кайзэраўскай Нямеччыны, парушыўшы дамоўленасьць пра перамір'е, пачалі наступ і акупацыю цэнтральнай і ўсходняй Беларусі. 17 ліпеня 1918 году па распараджэньню камандуючага X арміяй была створана пошта на тэрыторыі ад Эстоніі й Курляндыі на поўначы да Украіны на поўдні. Сюды ўвайшлі дзьве вобласьці каля Баранавіч і Наваградку, акупаваныя яшчэ ў 1915 годзе. Пошта X арміі абслугоўвала толькі грамадзянскае насельніцтва. Лісты вайскоўцаў дасылаліся бясплатна. Выкарыстоўваліся звычайныя маркі Нямеччыны. У прыфрантавую зону перасылка ліста каштавала 30, у іншыя мясцовасьці – 10 пфенігаў.

У жніўні 1918 году ў друкарні X арміі, размешчанай у Менску, былі выпушчаны 3 паштовыя маркі. На грубой белага колеру паперы адбіты кантрольны знак – выкананая ў выглядзе карунка светла-карычневая вертыкальная палоска шырынёю 14 мм. На дзьвюх марках была зроблена на расейскай мове, у два радкі, наддрукоўка: „Контрольный знак, цена 30 пф., (4), на другой – 60 пф. Наддрукоўка трэцяй маркі была іншай. Агульны наклад трох марак – 50000 штук. Маркі гасілі штэмпелямі з расейскімі надпісамі чорнага, фіялетавага, сіняга колераў.

У сакавіку 1918 году ў паўднёва-ўсходняй частцы Беларусі і ў некаторых раёнах Магілёўшчыны й Міншчыны дзейнічала пошта 1-га польскага корпусу І. Р. Доўбар-Мусьніцкага. Сфармаваны ў Магілёўскай губэрні для барацьбы з немцамі корпус пасьля кастрычніцкага перавароту адмовіўся падпарадкавацца новай уладзе й пасьля некалькіх узброеных сутычак адыйшоў у бок Бабруйска, дзе й была адчынена паштовая кантора корпусу з паштовымі аддзяленьнямі ў Магілёве, Быхаве, Асіповічах, Рагачове, Жлобіне. Былі зроблены два выпускі паштовых марак шляхам наддрукоўкі на марках Расейскай імперыі двухрадковага надпісу на польскай мове: („Пошта польскага корпусу" і польскага арла (5). На марках другога выпуску, акрамя гербу й надпісу „Польскі корпус" быў надрукаваны новы намінал у расейскай валюце (6). Гэткім чынам былі выкарыстаны й паштоўкі былой Расейскай імперыі. Пошта польскага корпусу абслугоўвала як вайскоўцаў, так і грамадзянскае насельніцтва. 21 траўня 1918 года корпус быў расфармаваны 2 ліпеня 1918 года польская пошта спыніла сваё існаваньне.

У лістападзе 1918 года ў Нямеччыне ўспыхнула рэвалюцыя. Нямецкае войска пасьпешліва пакінула тэрыторыю Беларусі. На зьмену ім прыйшлі бальшавікі, і ў студзені 1919 года Чырвоная армія авалодала амаль усёй тэрыторыяй Беларусі (у межах сучаснай БССР), акрамя значнай часткі Гарадзенскай губэрні.

Пасьля эвакуацыі нямецкіх акупацыйных войскаў з тэрыторый на Усходзе, там засталіся нямецкія афіцэры сувязі (акрамя тэрыторыі, захопленых бальшавікамі) для вырашэньня разнастайных пытаньняў, зьвязаных з папярэдняй знаходжаньнем нямецкіх войскаў, а таксама для апекаваньня над нямецкім насельніцтвам, што жыло там, і ваеннапалоннымі, якія вярталіся дадому.

Пасьля захопу Гародні польскім войскам 27 красавіка 1919 года там з прыватнай ініцыятывы былі выраблены паштовыя маркі шляхам наддрукоўкі на марках былой Расейскай імпэрыі польскага надпісу: „40 (Poczta Polska", / „Польская пошта, 40 грошай"/, /7/, выканага фіялетавай альбо чорнай фарбай. Для чаго былі выкарыстаныя расейскія маркі №№64–66, 68 і ўкраінская марка №8 /па каталёзе Michel/. Польская акупацыйная адміністрацыя адмовілася ад гэтых марак. У выніку яны аказаліся ў нямецкага афіцэра сувязі лейтэнанта Баўэра, які зрабіў на марках дадатковы надпіс чырвонай фарбай: „V.P. Gpodno – Verbindugs – Post Grodno" /„Пошта сувязі. Гародня", /8/. Гэтыя маркі выкарыстоўваліся для аплаты перасылкі лістоў мяйсцовых немцаў да Сувалак, дзе функцыянавала нямецкая пошта побач з польскай і літоўскай. Баўэр гасіў маркі подпісам „В", які ставіў у правым верхнім ражку /7/. Цікава, адна марка аказалася з патройнай наддрукоўкай. Спачатку на расейскай марцы апынуўся украінскі трызуб, затым – польскі і, нарэшце, нямецкі надпісы. Наклад быў надзвычай малы: ўсяго па 100 асобнікаў кожнай маркі. Паштовая сувязь паміж Гародняй і Сувалкамі функцыянавала з 1 траўня да 17 чэрвеня 1919 года.

У 1919 годзе ў Гародні ажыцьцявілі выпуск паштовых марак, якія вядомыя калекцыянерам як „маркі Паўднёвай Літвы" (каталёг YVERT ET TELLIER/: на марках дарэвалюцыйнай Расеі была зроблена наддрукоўка на беларускай і літоўскай мовах слова „Літва", і наміналу ў літоўскай валюце /9/. Мяркую, што маркі выпушчаныя польскай адміністрацыяй, але пераканаўчыя доказы гэтага дапушчэньня адсутнічаюць. Выпушчана 11 паштовых марак, у тым ліку 2 бяззубцавых. Наклад таксама быў невялікі.

На гэтай тэрыторыі Беларусі, што была занятая бальшавікамі, паштовыя паслугі аплочваліся расейскімі маркамі. З 1921 года ў абарачэньні знаходзіліся паштовыя маркі РСФСР /10/, а з 1923 года – маркі СССР /11 а і б/. Зроблена некалькі мяйсцовых выпускаў. Наклады іх невядомы, але, мяркую, былі невялікімі, бо маркі гэтых выпускаў сустракаюцца рэдка.

У 1920 годзе ў Суражы Віцебскай губэрні выкарыстоўвалася расейская марка 1909–1911 гадоў коштам 15 кап. з наддрукоўкай „15 р" /15 рублёў/, пераважна ў перакручаным выглядзе.

У Рагачове ў гэтым жа 1920 годзе на марках Расейскай імпэрыі розных наміналаў адбіта буйнымі лічбамі чорнага колеру новая цана, у выніку іх кошт павялічыўся ў 100 разоў. Маркі са штэмпелямі сустракаюцца ня толькі ў Рагачове, але і ў іншых паштовых аддзяленьнях, падпарадкаваных Рагачоўскаму паштамту, а таксама польнай паштовай канторы 76. Выпушчана ўсяго 8 паштовых марак.

У наступным, 1921 годзе ў Себяжы Віцебскай губэрні на расейскіх марках розных наміналаў зроблена наддрукоўка новай цаны „250" (250 рублёў). Усяго выпушчана 5 паштовых марак.

У 1921 годзе ў Менску на квартблёках марак былой Расейскай імпэрыі 2, 3 і 5 капеек была адціснутая круглая службовая пячатка з надпісам „Рабоче-Крестьянское Советское правительство. Комиссар Почт, Теле-

(Заканчэньне на 4-й стар.).

ПАД БОТАМ АКУПАНТА

(Заканчэньне. Пачатак на 2-й стар.).

графов и Телефонов Белоруссии" і савецкім гербам у цэнтры. На другіх такіх жа марках чырвоны адбітак – пячаткі зь іншым надпісам: „Советская Социалистическая Республика Литвы и Белоруссии. Чрезвычайный Комиссар Минского Почтово-телеграфного узла". Адбітак пячаткі ўзняў кошт маркі да 250 рублёў. Маркі гэтага выпуску вядомыя са штэмпелямі Менска і прылеглых раёнаў. Усяго выпушчана 6 паштовых марак.

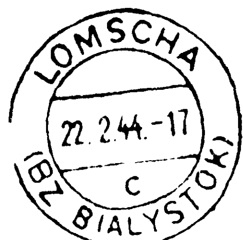
У 1922 годзе зроблены мясцовы выпуск у Смаленску. На марках РСФСР 1921 года коштам 250 рублёў (№10 па каталёгу марак СССР) надрукавана наўскас чорная лічба „7500 руб." Выпушчана і паштовая марка. Акрамя каталёгу Чучына, гэтыя маркі апісаныя ў каталёзе Michel.

У Вільні і Віленскім краі з 1918 года ў абарачэньні знаходзіліся маркі Летувы. Дзейнічала тут і нямецкая пошта „Postgebiet Ob. Ost". Дарэчы, эмісія першых паштовых марак Летувы зьдейсьненая ў Вільні ў 1918 годзе. 9 кастрычніка 1920 года польскія войскі пад кмандаваньнем генэрала Л. Жалігоўскага акупавалі Вільню, Ашмяны, Ліду і прылеглыя раёны. 12 кастрычніка гэтага ж года генэрал абвясціў аб стварэньні так званай Сярэдняй Літвы, а 20 кастрычніка ў абарачэньні зьявіліся першыя маркі з надпісам на польскай мове „Litwa Srodkowa" („Сярэдняя Літва") і з выявай Арла і Пагоні – герба федэратыўнай дзяржавы Рэчы Паспалітай (12), якая ўзьнікла пасьля заключэньня Люблінскай вуніі 1569 года. Кошт гэтых паштовых знакаў абазначаўся ў марках, грашовых адзінках тагачаснай Польшчы. Выпуск паштовых марак эфімэрнай Сярэдняй Літвы працягваўся да сакавіка 1921 года (13). Усяго выпушчана 47 паштовак і 6 даплатных марак адносна вялікім тыражом.

Выявы 11 (а і б) – 16. (Нумары ў тэксьце пазначаны ў дужках. Лічыць па радах зьлева направа).

У красавіку 1922 года Сярэдняя Літва, як гэта праектавалася ў Варшаве, увайшла ў склад Польшчы ў якасьці Віленскага ваяводства. З 1922 па верасень 1939 года на гэтых тэрыторыях зь пераважным беларускім насельніцтвам, гэтак жа як і на абсягах Заходняй Беларусі, што былі аддадзеныя Польшчы па дамове 18.03.1921 года (беларуская дэлегацыя ў перамовах ня ўдзельнічала), выкарыстоўваліся паштовыя маркі Польшчы. 10 кастрычніка 1939 года Вільня, зноў жа без узгадненьня з урадам БССР, была перададзеная Летуве і тут у абарачэньні знаходзіліся летувіскія паштовыя маркі, а з 21 ліпеня 1940 года, пасьля „добраахвотнага" далучэньня Летувы да СССР – савецкія маркі. Увайшлі ва ўжытак яны і ў Заходняй Беларусі, у тым ліку й на Беласточчыне, пасьля ўзьяднаньня гэтых спрадвечна беларускіх земляў у верасьні 1939 года з БССР.

22 чэрвеня 1941 года ў межы СССР уварваліся гітлераўскія войскі. Пачалася вайна. Да канца жніўня ўся Беларусь была захоплена. Акупацыйная адміністрацыя перакроіла адміністрацыйна-тэрытарыяльную карту рэспублікі. У так званым „Беластоцкім раёне", у які, акрамя ўласна Беласточчыны, увайшлі Ваўкавыскі, Гарадзенскі і Пружанскі раёны, была створаная нямецкая пошта а аддзяленьнямі ў Беластоку, Бельску, Пружанах, Саколцы, Гайнаўцы, Ваўкавыску, Гародні, Друскеніках і іншых населеных пунктах. Нямецкія маркі, што хадзілі тут, гасіліся штэмпелямі з абазначэньнем даты й месца (14).

На астатняй тэрыторыі Беларусі таксама ўжываліся маркі Нямеччыны, але з 4 лістапада 1941 года яны мелі наддрукоўку „Ostland" („Усход"), (15). Адначасова ў абарачэньні знаходзяцца й маркі Нямеччыны, але з абазначэньнем цаны ў акупацыйных марках і пфенігах. Паўторны выпуск паштовых марак з наддрукоўкай „Ostland" быў зроблены ў 1943 годзе.

Для Віленскага краю акупацыйныя ўлады выпусьцілі ў 1941 годзе ў абарачэньне стандартныя маркі СССР з гарызантальнай наддрукоўкай „Vilnus" („Вільня"), (16). Усяго было выпушчана 9 марак адносна вялікім накладам (203000 штук). Пазьней на зьмену ім прыйшлі нямецкія маркі з надпісам „Ostland". Пасьля выгнаньня акупантаў у 1944 годзе на тэрыторыі Беларусі й Прыбалтыкі пачалі выкарыстоўвацца маркі СССР, знаходзяцца яны ў манапольным ужытку й цяпер.

Гісторыя паштовага абарачэньня на Беларусі, пазбаўленай рэальнага суверэнітэту, праз увесь час існаваньня пошты на яе тэрыторыі не магла быць іншай, як гісторыяй акупацыйных паштовых выпускаў.

І. МАТАВІЛАЎ.

У артыкуле разгледжаныя толькі акупацыйныя выпускі марак на этнічных беларускіх тэрыторыях. Аўтар з удзячнасьцю пастаівіца да кожнага водгуку, да кожнай заўвагі па ўзьнятай у артыкуле тэме, будзе ўдзячны за кожную інфармацыю і аб выпусках беларускіх марак перыяду дзейнасьці ўраду Беларускай Народнай Рэспублікі, розных беларускіх арганізацыяў на Беларусі ды за мяжой.

Свае паведамленьні аб Вашых знаходках пішыце на адрас: 220094, Менск, пр-т Ракасоўскага, д. 77, кв. 203, Ігару Матавілаву.

Аповяд Лікоўскага скарбу

/Музэйны лёс скарбу/

Мы звыкліся, што раз-пораз трапляюць на вочы допісы ў газетах пра знаходкі скарбаў. Звычайна пры канцы ёсьць паведамленьне пра перадачу скарбу ў мясцовы музэй. Аднак бадай ніхто ня ўспомніць што-небудзь пра далейшы лёс скарбу, што трапіў у музэй. І гэта нядзіўна: часьцяком, на жаль, скарб так і застаецца зборам неразабраных манэтаў.

Часам узгадваецца фрагмэнт экспазыцыі музэя ў Троках /Тракаі/: у шкляным кубе ляжыць вядро медных солідаў Рэчы Паспалітай 17 стагодзьдзя. На першы погляд усё нармальна: скарб у музэі, служыць людзям...

Уявіце: скажам, выдала „Мастацкая літаратура" „Майстра і Маргарыту", купілі кнігу мільёны людзей, паставілі на палічку і любуюцца – Булгакаў! – але ніводзін на разгарнуў яе, ні ў кога ня ўзьнікла жаданьня даведацца, што ж там пад вокладкай, што думаў, як адчуваў, пісаў аўтар!

Скарб жа – гэта ж таксама кніга, якая адпавядае пра гісторыю зносінаў, грашовую гаспадарку мінулых вякоў, захапляючая кніга з мэталёвымі літарамі-кружкамі. І кніга не растыражаваная мільёнамі, а ў адным экзэмпляры! Таму нагрувашчаньне манэтаў у шкляным кубе, каля якога ахкае, але адразу ж кідаецца подбегам далей чарговы наведвальнік, – узор непаважлівых адносінаў да гісторыі радзімы.

Доўгія гады амаль сем тысячаў манэтаў Лікоўскага скарбу знаходзіліся ў зале Гарадзенскага гісторыка–археалягічнага музэя за шклом вітрынаў. У 1956 годзе багаты скарб быў знойдзены калгаснікам Сьцяпанам Сьцяпанавічам Сарокам у двары ягонага дому. На глыбіні паўметра ў гліняный пасудзіне захоўвалася некалькі соцень срэбных і мноства медных манэтаў, якія былі ў абарачэньні тры стагодзьдзі таму. Так манэты трапілі ў музэй, дзе й ляжалі б дагэтуль у вітрыне, калі б не зьмянілася стаўленьне да іх кіраўніцтва музэя.

І скарб, нібы адчуўшы цяпло чалавечых рук, увагу, загаварыў, расказваючы пра далёкае 17 стагодзьдзе, яго людзей. Гэта не перабольшаньне – пра простых людзей расказалі фальшывыя соліды, якіх было вельмі многа ў скарбе. Фальшывай была кожная трынаццатая манэта. Неахайныя, няўмелыя, часьцяком непісьменныя надпісы на такіх манэтах кідаюцца ў вочы. Мноства такіх манэтаў сьведчыць пра непісьменнасьць большасьці насельніцтва не горш спэцыяльнага дасьледваньня. Фальшываманэтчыкі аказаліся на дзіва непісьменныя. Бывае, што надпіс „Солід Каралеўства Польскага" суправаджаецца гербам Вялікага Княства Літоўскага, а бывае і так, што надпіс „Солід Вялікага Княства Літоўскага" суседнічае з гербам Каралеўства Польскага. Бадай, самае дзіўнае, што фальшываманэтчыкі не толькі „грамоты не зналі", але і ў лічэньні дасьведчанымі не былі. Уяўляецца, што лічбы для іх – толькі значкі дэкору. Ды ці і можна думаць інакш, калі ў шэрагу выпадкаў вострасную „4" ў даце 1664 перадавалі яны крыжыкам? Яўна ня ведалі, што гэта лічба.

Лікоўскі скарб – буйнейшы на Беларусі збор медных солідаў Яна II Казіміра Вазы. З 19.11.1659 па 15.01.1667 года сем манэтных двароў Рэчы Паспалітай выпускалі гэтыя манэты. У абарачэньні знаходзілася каля двух мільярдаў медных солідаў, амаль век яны спраўна служылі людзям, суправаджаючы гаспадара ў дарозе на кірмаш, чакаючы свайго часу ў зямлі, хаваючыся ад чужога вока пад падушкай.

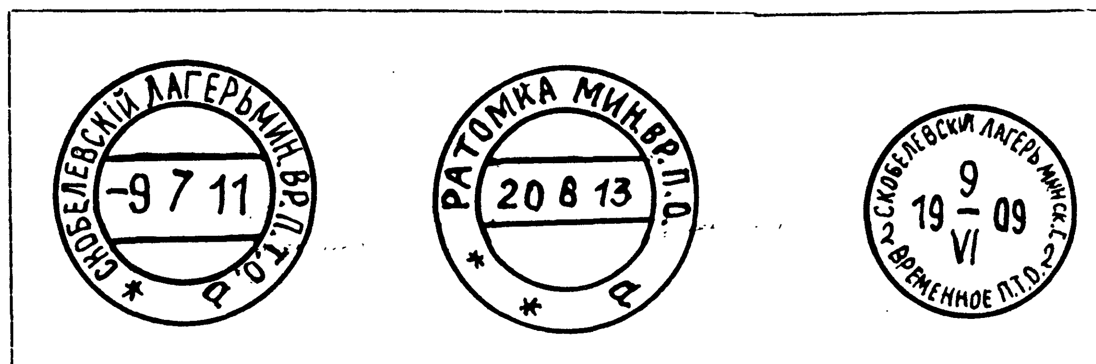
Да гэтай пары няма адзінай думкі, якога віду манэты выпускаў той ці іншы манэтны двор, хоць час работы двароў вядомы. Дарэчы, адзін зь іх быў у Брэсьце і працаваў з 4.01.1665 года. Брэсцкія соліды вызначаць пакуль не навучыліся, але ёсьць гіпотэза, што соліды з так званай „малай манаграмай" біліся ў Брэсьце. Аднак падлік паказаў, што солідаў з „малай манаграмай" на чвэрць менш за ўвесь аб'ём выпуску манэтаў Брэсцкім дваром. Атрыманы вынік не выпадковы: ня толькі Лікоўскі скарб, але й іншыя вывучаныя скарбы Беларусі ды Польшчы ўтрымліваюць такую ж долю гэтых манэтаў. Ці азначае гэта, што гіпотэза памылковая і ад яе трэба адмовіцца? Хутчэй, не. Можна ж знайсьці тлумачэньне факту несупадзеньня долі манэтаў у скарбах і аб'ёмаў вытворчасьці манэтных двароў.

Супярэчнасьць зьнікае, калі ўзяць пад увагу, што ў 1665 годзе ў Брэст былі завезеныя штэмпелі зь Віленскага манэтнага двара, дзе вытворчасьць медных солідаў была наладжана яшчэ зь сярэдзіны 1664 года, і толькі пазьней у Брэсцкага манэтанага двара зьявіліся ўласныя рэзчыкі штэмпеляў. Характэрна, што Уяздоўскі манэтны двор пад Варшавай, які выпускаў каронныя соліды, спыніў сваю дзейнасьць 7.11.1665 года і ў тым жа 1665 годзе зьяўляецца новая разнавіднасьць соліда, вельмі блізкая па адметных рысах адлюстраваньня Пагоні /герба Вялікага Княства Літоўскага/ да солідаў княства, якія біліся ва Уяздове ў 1660–1661 гады. Пасьля спыненьня работы Уяздоўскага манэтнага двара прыкметна ўзмацняецца і прымае ў 1666 годзе шырокія маштабы дзейнасьць Брэсцкага двара, якая ў 1665 годзе ледзь прасочвалася. Вытворчасьць 1665 года была перавышаная ў дзесяць разоў, далёка ззаду застаўся нават Віленскі манэтны двор. Заслугоўвае ўвагі, што аб'ём выпуску Брэсцкага манэтнага двара ў 1666 годзе супадае з гадавой вытворчасьцю Уяздова ў 1664–1665 гады. Цяжка ўтрымацца, каб не зьвязаць гэтыя факты і ня выказаць меркаваньня, што персанал Уяздоўскага манэтнага двара быў пераведзены ў Брэст.

Пошукі „страчаных" гісторыяй брэсцкіх манэтаў – толькі адно з пытаньняў, на якія дапамагае знайсьці адказ Лікоўскі скарб, які доўга маўчаў пад шклом вітрынаў у музэі. Працягваецца вывучэньне скарбу.

У Гарадзенскім гісторыка-археалягічным музэі работнікі знайшлі паразуменьне з даследчыкамі, але гэта толькі адзін з музэяў рэспублікі. На Беларусі створана каля 70 музэяў, і многія зь іх захоўваюць ў сваіх зборах скарбы. Ці ўсе іхнія дырэктары могуць шчыра сказаць, што скарбы ў іх не ляжаць мёртвым грузам? Бадай, Лікоўскі скарб – адзіны ў апошнія 5–10 гадоў, што трапіў у рукі дасьледчыкаў, адзіны з трох соцень скарбаў, якія захоўваюцца ў БССР. Маўчыць „кніга" гісторыі, нямыя ляжаць скарбы. Хіба што зрэдку чуецца звон манэтаў пры чарговай інвентарызацыі і ў дакументы запісваецца праславутае „манэта польская, солід, круглая, металёвая".

Іван СІНЧУК.

Часовыя паштовыя аддзяленьні

(Заканчэньне. Пачатак на 2-й стар.).

Яно ж працавала ўсяго два сэзоны па 4 месяцы. За гэты час не так ужо многа лістоў было адаслана з Ратамкі, ды і ўсе яны практычна былі адрасаваныя ў Менск. Сёння гэы штэмпель – рэдкасьць у калекцыях філятэлістаў.

Пакуль мне не давялося высьветліць дакладную дату пачатку работы часовага паштовага аддзяленьня ў вайсковым Скобелеўскім лягеры паблізу Баранавічаў (Наваградзкі павет, Гарадзейская паштовая кантора). Вядома толькі, што ў 1909 годзе яно ўжо працавала. У паштовым аддзяленьні выкарыстоўваўся паштовы каляндарны штэмпель з надпісам „Скобелевский лагерь. Мин. вр. П-Т. О". Гэты штэмпель таксама цяжка адшукаць.

У жніўні 1913 года генэрал ад кавалерыі IУ армейскага корпуса Навасельцаў, часьці якога былі расквatараваныя ў Скобелеўскім лягеры, у прашэньні на імя начальніка Менскай паштовай акругі пісаў: „Прашу аб адкрыцьці пры Скобелеўскім лягеры сталага паштова-тэлеграфнага аддзяленьня на круглы год з восені бягучага года, бо акрамя часцей 40-й пяхотнай дывізіі ў ім застаюцца каманды пры афіцэрах і ад 30-й пяхотнай дывізіі. 9 жніўня 1913 года".

Прашэньні паступілі таксама і ад мяйсцовых жыхароў, якія ў міжсэзоньне падчас вясновa-асенняй бездаражы і сьнежных заносаў адчувалі цяжкасьці з дастаўкай і адпраўленьнем паштовай карэспандэнцыі. Бо на пошту даводзілася ехаць альбо ў Гарадзею, альбо ў Баранавічы.

Сталае паштовае аддзяленьне было адкрытае ў Скобелеўскім лягеры 20 верасьня 1913 года. Пад яго выдзелілі непрыстасаванае памяшканьне з малой колькасьцю пакояў. Не было дзе разьмясьціць тэлефонную апаратуру, не было дзе жыць і работнікам. Да таго ж, увосень залівала акумулятарную і частку памяшканьня пошты. Работнікі Скобелеўскага паштовага аддзяленьня неаднойчы зьвярталіся з просьбай аб узьвядзеньні новага будынку пошты. Такое рашэньне – „Аб пабудове Скобелеўскага паштовага дома пад бляшаным дахам за кошт казны" – было прынятае ў канцы 1913 года, а ў пачатку 1915 будаўніцтва было скончанае.

Усе часовыя паштовыя аддзяленьні на Беларусі працавалі не так ужо і доўга. Гэта відаць і па колькасьці карэспандэнцыяў са штэмпелямі гэтых аддзяленьняў. А гэта ў сваю чаргу і абумовіла рэдкасьць гэтых штэмпеляў, наяўнасьць іх у калекцыях.

Леў КОЛАСАЎ

Спытайце ў кнігарні

У гэтым годзе павінны выйсьці з друку наступныя кнігі, якія могуць зацікавіць навукоўцаў, калекцыянераў, усіх тых, хто цікавіцца гісторыяй Беларусі:

1. ТКАЧОЎ М. А. „ЗАМКІ І ЛЮДЗІ". Выдавецтва „Навука і тэхніка". Кніга прысьвечана гісторыі вайсковай справы, прыватнаўладальніцкіх пасяленьняў Беларусі XIУ-XУIII стагодзьдзяў.

2. ЦЕЛЕШ В. М. „ГАРАДЫ БЕЛАРУСІ НА ПЕРАКРЫЖАВАНЬНІ ЭПОХАЎ". Выдавецтва „Беларусь".

Аўтар апавядае пра гісторыю беларускіх гарадоў і мястэчкаў Беларусі на пачатку XX стагодзьдзя. У кнізе болей за 500 малавядомых здымкаў старадаўніх беларускіх паштовак зь іх апісаньнямі.

3. ЦІТОЎ А. К. „НАРЫСЫ СФРАГІСТЫКІ БЕЛАРУСІ". Выдавецтва „Полымя". Кніга прысьвечаная сфрагістыцы, навуцы пра пячаткі, якая звязаная з геральдыкай і нумізматыкай. Кніга мае звыш 500 ілюстрацыяў, значная частка якіх друкуецца ўпершыню.

БЕЛАРУСКІЯ МАНЕТНЫЯ ДВАРЫ

(Заканчэньне. Пачатак на 2-й стар.).

Шкада, – Полацкаму двару не пашчасцла.

Але гэта пісаў, так мовіць, чужы даследчык, а што кажа вучань І. Г. Спаскага – адзіны беларускі нумізмат Валянцін Навумавіч Рабцэвіч? Перагартаў яго кніжку „О чем рассказывают монеты" – дарма. Ні гу-гу. Добрая атрымалася кніжка: карысная, ёмістая, навуковая, шкада толькі, што для Полацкага Манетнага двара ў ёй месца не знайшлося.

Але едзем далей. Хто яшчэ мог нешта сказаць пра цікавячы нас аб'ект? Можа, хто з класікаў нумізматыкі: Гутэн-Чапскі.., Талстой.., Арэшнікаў? Можа, але іх працы ў буйных бібліятэках, а ў маёй – няма. Можа, польскія нумізматы? Але, хаця, якая ім справа да адкрытага Кацярынай II расійскага манетнага двара?..

Разважаю, а сам машынальна перабіраю нумізматычную літаратуру на сваіх паліцах... Кавальскі... Казаманава... Фенглер... Катляр... Фёдараў-Давыдаў... Шчалакоў... Максімаў... Рэнцман... Сотнікава... Ізноў Спаскі... Давідовіч... Анохін... Уздзенікаў... Вось гэты, здаецца, найбольш сур'ёзны і практычны з апошніх рускіх нумізматаў. Гартаю. Тут ёсць нават падзагаловак „Временные отечественные монетные дворы". Ці не задалёка прасцёрлася іхняя „бацькаўшчына"? А дзе ж тады наша?

А вось і тое, што нам патрэбна:

„В г. Полоцке. Работал в 1760-х годах, выполняя обратную перечеканку* медных монет, перечеканенных в 1762 г."

Мабыць, ужо ёсць усё. Не хапае толькі дакладнага месца, дзе размяшчаўся двор. А яшчэ мяне бянтэжыць допіс: „работал в 1760-х годах". Дарэчы, ён зроблены амаль да ўсіх часовых манетных двароў Расіі. Але калі ён верагодна гучыць у адносінах да расійскіх манетных двароў, дык да Полацкага – не пасуе. У 1760-ыя гады Полацк быў яшчэ ў складзе Рэчы Паспалітай Станіслава Аўгуста Панятоўскага (1764–1795) і быў захоплены Расіяй (будзем так гаварыць, а не ўз'яднаны/+) толькі ў самым канцы 1772 года. А значыць і усталяваць тут манетны двор „освободители" змаглі (у лепшым выпадку) толькі ў 1773 годзе.

Цяпер трэба шукаць архівы Полацкага Манетнага двара. Двор працаваў амаль чвэрць стагоддзя, і не можа быць, каб не захаваліся дакументы-справаздачы аб выніках яго работы.

А цяпер (згадзіцеся са мною): калі апусціць увесь працэс маіх (адно хатніх) пошукаў і пакінуць толькі „соль", дык застануцца вось такія радкі.

Манетны двор у г. Полацку быў абсталяваны расійскай імператрыцай Кацярынай II пасля Першага падзелу Рэчы Паспалітай прыблізна ў 1773 г. Выконваў зваротную перачаканку расійскіх медных манет, перачаканеных у 1762 г. Існаваў да 1797 г. Пасля закрыцця манетнага двара абслугоўваючы персанал быў перададзены на іншыя манетныя двары Расіі. Прынамсі, адзін вядомы нам мастак-гравёр Аляксееў Самуіл Яфрэмавіч (год нараджэння невядомы, памёр у 1801 г.) паступіў рысавальным майстрам на С.-Пецярбургскі Манетны двор.

Дык у пошук, беларускія калекцыянеры-даследчыкі! Мы ж з вамі як-ніяк – скарбашукальнікі!..

Дарэчы, а ці не расказаць мне вам заадно і як шукаць скарбы?

(Працяг будзе).

* Даволі арыгінальна гучыць, на сённяшні дзень, вось такая цытата з кніжкі П. Н. Бацюшкава „Белоруссия и Литва" (1890 г. СПБ, стар. 307) „... Россия согласилась на давние и настойчивые предложения Пруссии разделить Польское государство и произвела в 1772 году этот раздел, так называемый первый раздел Польши между Пруссией, Австрией и Россией. России достались воеводства Мстиславское, Могилевское, часть Полоцкого с Инфлянтами и часть Минского". А ў людзях гэта склала 648.259 душ сялян, мяшчан і шляхты. Застаецца толькі дадаць, што апетыты захопнікаў на гэтым не перапыніліся. За Першым падзелам, адбыўся Другі і Трэці падзел Рэчы Паспалітай.

Паштоўка, выдадзеная ў Аўстраліі ў 1948 годзе.

З калекцыі Алеся БАРКОЎСКАГА.

ЗНАХОДКА, ВАРТАЯ ЎВАГІ

Год таму дапытлівы шукальнік старадаўніх рэчаў, жыхар Оршы дзед Ульлян Хведаравіч Дняпроўскі перадаў у мясцовы гістарычны музэй цікавую знаходку. Гэта ўпрыгажэньне з зубоў жывёліны, кшталту лісіцы ці барсука. Упрыгажэньне складаецца больш чым з 20 зубоў, кожны з каторых мае скразную дзірачку.

Гэта зубы адной жывёліны, яны складаюць поўны набор з абедзьвюх сківіц зьвера. Ня менш цікавае й месца знаходкі: гэта бераг вусьця Аршыцы пры ўпадаваньні яе ў Дняпро, у некалькіх дзесятках мэтраў ад гарадзішча.

Ю. КОПЦІК.

Старонкі гісторыі

Паўлаўская рэспубліка

Высокая мэта, хоць бы й нявыкананая, даражэй нам нізкай мэты, нават дасягнутай.

І.В. ГЁТЭ.

Ужо шмат стагодзьдзяў існуюць у Эўропе мініятурныя дзяржавы Андора, Ліхтэнштэйн, Сан-Марына й Манака. Іх часта бяскрыўдна, без абразьлівай паблажлівасьці называюць карлікавымі або кішанёвымі. Усе разам узятыя яны лёгка зьмесьцяцца на тэрыторыі Беларусі 304, а Манака – нават 13 800 разоў.

А між тым усе яны – суверэнныя дзяржавы з рэспубліканскай або канстытуцыйна-манархічнай формай праўлення. У кожнай – свой дзяржаўны герб, сьцяг, урад, парлямант, канстытуцыя, дыпляматычныя адносіны зь іншымі дзяржавамі.

Ды й гістарычны шлях дзяржаўнага разьвіцьця ў іх немалы. Сан-Марына, напрыклад, зьяўляецца адной з найстаражытнейшых сучасных дзяржаў Эўропы: яе ўтварэньне адносяць да 301 года н.э., а рэспублікай упершыню названа ў дакумантах X стагодзьдзя. Крыху маладзейшая Андора. Упамінаньне пра яе, як тэрыторыю з самакіраваньнем, узыходзіць да 805 года. Але гістарычны парадокс заключаецца ня столькі ў самым факце існаваньня міні-дзяржаў, колькі ў тым, што яны дагэтуль утрымаліся паміж Іспаніяй, Францыяй, Італіяй і Аўстрыяй, магутнымі і ў мінулым надзвычай экспансіўнымі суседзямі. І гэта ў той час, калі многія дзяржавы, у тым ліку вялікія імпэрыі, бясьсьледна зьніклі з палітычнай карты Эўропы. Цікава, што ў 1739 годзе папа Клімент XII рушыў на безабароннае Сан-Марына сваё па тагачасных мерках значнае войска, але пракаўтнуць спакуслівы кавалак так і ня змог, нягледзячы на ўсю сваю сквапнасьць: народ узьняў паўстаньне, і сьвяты айцец вымушаны быў прызнаць незалежнасьць маленькай рэспублікі.

Такога зайздроснага даўгалецьця гістарычны лёс не адпусьціў Паўлаўскай рэспубліцы, штучнаму і шмат у чым апэрэтачнаму дзяржаўнаму ўтварэньню, што на працягу 57-мі гадоў існавала спачатку ў межах Вялікага Княства Літоўскага, а з 1793 года – Паўночна-Заходняга краю Расейскай імпэрыі.

Заснаваў гэтую рэспубліку ў сваім уласным маёнтку на рэчцы Мерачанцы, што бярэ пачатак на захадзе ад Ашмян, рэфэрэндар Вялікага Княства Літоўскага Павел Ксаверы Бжастоўскі.

Шляхецкі род Бжастоўскіх у XYI-XIX стагодзьдзях меў значны ўплыў на ўсе бакі грамадска-палітычнага жыцьця Беларусі. Прадстаўнікі яго некалькіх пакаленьняў займалі высокія дзяржаўныя й духоўныя пасады ў Вільні, Менску, Полацку, Магілёве, Ашмянах, Мядзелі і іншых гарадох. Іхняя магутнасьць грунтавалася на моцнай эканамічнай аснове – вялізных зямельных і лясных уладаньнях. Былі сярод іх памяркоўна-прагрэсіўныя дзеячы зь цьвярозымі поглядамі на рэчы, такія, напрыклад, як прыхільнік добрасуседскіх адносінаў і трывалага міру з Расеяй Цыпрыян Павел, адзін з аўтараў Андрусаўскага перамір'я. Ён нават выступаў за абраньне на польскі прастол рускага цара або царэвіча. Сюды неабходна аднесьці й Ігната, паўстанцкага ваяводу на Магілёўшчыне, які распаўсюджваў сярод сялян у час паўстаньня 1863 года нелегальную літаратуру на беларускай мове, у тым ліку беларускі буквар. Але былі сярод іх і такія цемрашалы, як Канстанцін Казімір, кат у біскупскай сутане, які літаральна мячом і агнём вынішчаў у краі кожны пробліск жывой думкі. Гэта на яго руках кроў беларускага філосафа-атэіста Казіміра Лышчынскага, спаленага ў 1689 годзе ў Варшаве.

Аднак найбольш цікавай, у нейкай меры нават арыгінальнай фігурай быў Павел Ксаверы Бжастоўскі. Гэта ён, на зьдзіўленьне ўсёй шляхты княства, якая празвала яго дзіваком, 220 гадоў назад /10 сакавіка 1767 года/ у сваім маёнтку Мерач, переназваным пазьней у яго гонар у Паўлава, заснаваў сялянскую рэспубліку. „Сьвяты божа! – на сойміках лемантавала ад абурэньня на беларуска-польскай мяшанцы шляхта. –Зраўняць шляхціца з халопам, з быдлам?!" А справа была ў тым, што па статуту, свайго роду канстытуцыі, зацьверджаным 4 красавіка 1791 года соймам – агульнадзяржаўным заканадаўчым ворганам Вялікага княства Літоўскага, кожны падданы новай рэспублікі, у тым ліку і сам П.К. Бжастоўскі, лічыўся раўнапраўным грамадзянінам. Кожны валодаў пэрсанальнай свабодай, меў зямлю, мог быць абраным на любую, нават прэзідэнцкую пасаду. Аднак прэзідэнтам, і пры тым пажыццёвым, стаў, быццам бы з удзячнасьці грамадзянаў, сам Павел Ксаверы Бжастоўскі. Відаць, дзесьці ў глыбіні душы, магчыма нават пасьвялома, ён баяўся цалкам выпусьціць маёнтак са сваіх рук і хацеў захаваць за сабой права і магчымасьць аднавіць ранейшае становішча.

(Заканчэньне на 6-й стар.).

Старонкі гісторыі

Паўлаўская рэспубліка

(Заканчэньне. Пачатак на 5-й стар.).

Як бы там ні было, у сваёй аснове рэформа насіла па тым часе пазытыўны характар, мела шэраг прагрэсіўных момантаў: сяляне пазбавіліся прыгону, атрымалі асабістую вольнасьць, вызваліліся ад паншчыны, заканадаўчая ўлада належала двухпалатнаму сойму, выканаўчая – міністэрствам. Усе справы выраша лiся большасьцю галасоў. Існавала школа, лякарня, банк. І як у кожнай паважаючай сябе дзяржавы – сьцяг зь гербам, мэталёвыя грошы. На стражы дзяржаўнага сувэрэнітэту й недатыкальнасьці межаў стаяла войска ў адмысловай уніформе: у белых, сваёй работы суконных жупанах з латуннымі гузікамі, чорных з аўчыны папахах з чырвоным верхам і юхтовых ботах. У надзвычайных умовах прадугледжвалася скліканьне ўсеагульнага „народнага рушэньня" – апалчэньня.

Чым былі абумоўленыя нябачныя дагэтуль у краі зьмены? Дзівацтвам і прыхамацьцю багатага ўладальніка, імкненьнем да арыгінальнасьці, гульнёю ў гуманізм, моднымі павевамі часу, шчырым жаданьнем дапамагчы сялянам, спрадвеку прыгнечаным і гаротным, ці звычайнымі меркантыльнымі меркаваньнямі?

Хутчэй за ўсё тут было ўсяго па троху. Пэўную ролю, на наш погляд, адыграла трыяда з ідэй утапістаў, фізіякратаў і асьветнікаў, якія даволі шырока распаўсюджваліся ў другой палове XУIII стагодзьдзя на Беларусі. У сьветапоглядзе П.К. Бжастоўскага, калі разглядаць яго ў ракурсе канкрэтных учынкаў, прасочваецца ўплыў Т.Мора, Р. Оўэна, А.Сен–Сымона, Ш.Фур'е – тых папярэднікаў навуковага сацыялізму, якіх Ф.Энгельс, нягледзячы на іх ідэалістычнае ўспрыманьне гісторыі, адносіў да мысьліцеляў, „што геніяльна прадугадалі незьлічонае мноства такіх ісьцін, якія мы даказваем цяпер навукова".

Не маглі абыйсьці Бжастоўскага, на свой час высокаадукаванага чалавека, здольнага публіцыста, і погляды фізіякратаў, тым больш, што яны мелі на Беларусі палкіх прыхільнікаў. Пасьлядоўнік гэтай эканамічнай плыні Іяхім Літавор Храптовіч напісаў нават кнігу „Аб штогоднім нацыянальным узнаўленьні", дзе ўдакладняў і развіваў далей вучэньне буйнога французскага фізіякрата А.Цюрго. Між іншым, праца Храптовіча была выдадзеная як дадатак да яго сусьветнавядомага трактата „Роздум аб стварэньні і размеркаваньні багацьцяў". У сваім маёнтках Шчорсы і Вішнёва Навагрудзкага ваяводства беларускі фізіякрат зрабіў некалькі спроб рэалізаваць некаторыя свае погляды на практыцы.

Пэўны ўплыў на Бжастоўскага павінны былі мець і ідэі Жан Жака Русо. Творы французскага асьветніка, асабліва праца „Меркаваньні аб спосабе праўленьня ў Польшчы й аб праекце яго зьмяненьня...", былі добра вядомыя на Беларусі ды ў Летуве. Русо меў тут многа прыхільнікаў і карыстаўся папулярнасьцю, ён быў нават запрошаны ў Беларусь падскарбім Вялікага княства Літоўскага для практычнага ажыцьцяўленьня сваіх ідэй. Філёзаф сур'ёзна зьбіраўся правесьці астатнія дні свайго жыцьця ў Гародні або Белавежскай пушчы і, відаць, зьдзейсьніў бы сваю мару, каб заўчасная ды трагічная сьмерць не перакрэсліла яго пляны.

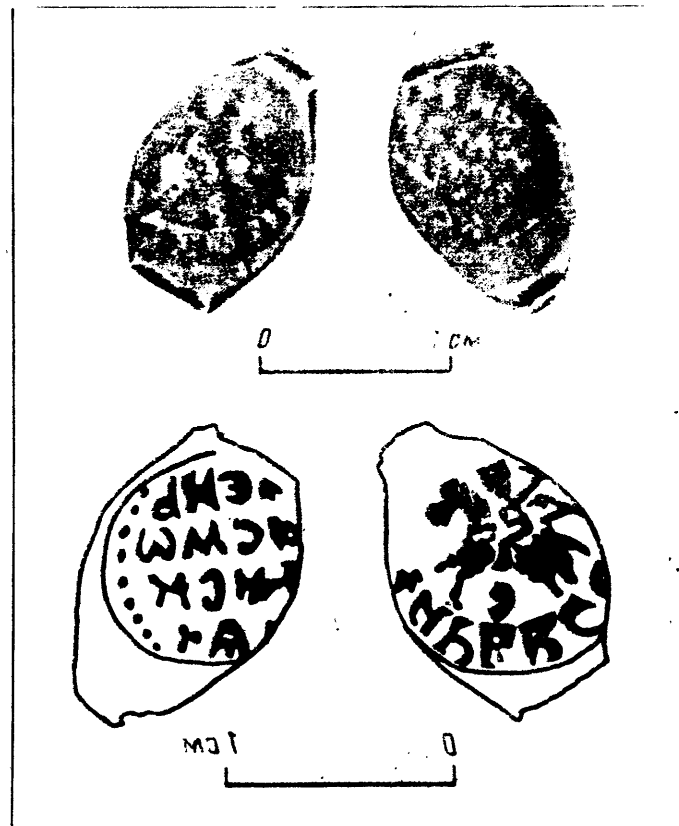
У 1824 годзе Паўлаўская рэспубліка перастала існаваць, хаця заняпад яе пачаўся значна раней і быў запраграмаваны тымі ідэямі й поглядамі, што былі закладзеныя ў яе падмурак. Сьветлае па чысьціні мары, але штучнае й дачаснае сацыяльна-эканамічнае ўтварэньне было толькі зваблівым летуценьнем аб ідэальным грамадскім ладзе і таму самотнай зоркай-znічкай прамільгнула на гістарычным небасхіле.

У канцы XIX стагодзьдзя адзін з выдаўцоў часопіса „Litwa i Ruś" віленскі літаратар І.Обст наведаў Паўлава, але, на яго вялікае расчараваньне, ніхто, нават сівыя старцы, нічога ня чулі й ня ведалі пра Паўлаўскую рэспубліку. Не захавалася й магіла самога П.К. Бжастоўскага, які памёр на 88-м годзе жыцьця, перажыўшы сваё тварэньне ўсяго на тры гады. Толькі стары прыходзкі сьвятар успомніў, што ў яго да нядаўняга часу захоўвалася манэта зь гербам сялянскай рэспублікі, ды й тая дзесьці згубілася.

Станіслаў ЦЯРОХІН.

Смаленская дзеньга Васілія III

У красавіку 1986 г. пры разглядзе манэтных скарбаў места Казельска і наваколля выяўлены цікавы нумізматычны помнік. Гэта срэбная манэта вагаю 0,745 г.,

якая мае тэхніку чакана адпаведную расейскай другой паловы XIУ–XУII ст.

На ейным аверсе зьмешчаная павёрнутая направа выява вершніка з занесенай над галавою шабляй, апісаная тэкстам, які адціснуўся часткова, але лёгка ўзнаўляецца: /ОСПО/ДАРЬ/ВСЕ/Я РУСИ/. Пад канём знаходзіцца асобная літара – С альбо В. Усё поле рэверса займае надпіс: ДЗЕНЬ–Г/А СМw/ЛЕ/-НСК–/А/Я.

Па сваёй вазе ўнікальная смаленская дзеньга можа датычыцца толькі да аднаго з наміналаў, прынятых у Маскоўшчыне ў канцы XУ – першай трэці XУI ст., а менавіта да ноўгарадкі, эмісію якой зьдзяйсьнялі манэтныя двары ў Ноўгарадзе й Пскове тыпалягічна

У акрэсьленых такім чынам храналягічных рамках маецца магчымасьць прыстасаваць выпуск смаленскіх манэтаў расейскага вобліку толькі да аднаго канкрэтнага выпадку ў гісторыі. І этай падзеяй зьяўляецца захоп Смаленску Маскоўскаю дзяржавай у 1514 годзе. Пад час вайны зь Вялікім Княствам Літоўскім у 1512–1514 гадох маскоўцы тройчы падыходзілі да места. Але толькі ў выніку апошняга паходу, пасьля больш чым двухмесячнай аблогі, Смаленск быў зданы.

Васіль III, разумеючы, што пераход зямлі зь дзяржавы з фактычна рэспубліканскай формай кіраваньня ў неабмежаваную манархію можа выклікаць незадаволеньне мясцовага жыхарства и закалоты, пацьвярджае смалянам іхныя спрадвечныя прывілеі, надае новыя. У выніку чаго Смаленская зямля атрымлівае стан, які ў Расеі мелі толькі Ноўгарад і Пскоў. Гэтыя ўмовы й растлумачваюць, чаму Смаленск пачаў чаканіць свае грошы.

Магчыма высьветліць і верхнюю мяжу перыяду, падыходзячага для выпуска гэтае манэты. Яго, мабыць, трэба звузіць да жніўня-пачатка верасьня 1514 г. Асноваю дзеля такога меркаваньня можна лічыць тую акалічнасьць, што пасьля паразы маскоўцаў 8 верасьня пад Воршай у Смаленску пачаўся тэрор супроць жыхароў, якія, вядома, сымпатавалі літоўскім войскам й падтрымлівалі іх. У такіх умовах, зразумела, ніякіх размоў аб прывілеях весьціся не магло. Тым больш, што выява на манэце мала нагадвае дзяржаўны сымболь Маскоўскае дзяржавы, хутчэй наадварот – іхных ворагаў, а скіраванасьць яе ў правы бок нападжае пэўныя думкі,

Росшукі нумізматаў, новыя манэтныя скарбы павінны прынесьці новыя знаходкі.

Вольны пераказ паводле артыкула В. Н. Клешчаінава і А. А. Малчанава „Смоленская деньга Василия III" („Советская археология". 1990. №2) падрыхтаваў Уладзіслаў ВЯРОЎКІН.

Ліст у рэдакцыю

«ПАРАЛЕЛІ» спадзяюцца на вас

Піша Вам рэдактар часопіса „Паралелі", пра які Вы, магчыма, і ня чулі. Яшчэ ня выйшаў ніводны нумар, хаця часопіс зарэгістраваны ў сьнежні. Прычына – матэрыяльныя цяжкасьці, зь якімі нам прыйшлося сутыкнуцца. У гэткай сітуацыі нам маглі б дапамагчы нашыя будучыя чытачы. Таму зьвяртаюся да Вас з просьбаю паведаміць чытачам „Беларускага Калекцыянера" пра наш часопіс. Спадзяюся, што некаторыя зь іх зацікавяцца „Паралелямі" ды, аформіўшы падпіску, дапамогуць нам зрабіць першы крок.

Часопіс заснаваны мною й спадаром Лявонам Келдановічам, дырэктарам Лежневіцкай сярэдняй школы. У першых нумарах мяркуем, у прыватнасьці, зьмясьціць наступныя матар'ялы:

Желю ЖЕЛЕВ. Фашызм (Таталітарная дзяржава);

Гісторыя нескарыстаных магчымасьцяў. Размова зь Земовітам Фэдэцкім

(Ці гаварыў Ягайла палітоўску?+++ Аб жмудзкіх закляцьцях і беларускім Каране +++ Было два Міцкевічы... +++ Чаму ня вернемся ў Вільню);

Ярослав Дашкэвыч. Палітычнае ашуканства ці праватацыя?.. (Крах украінізацыі 20–30-х);

Александр Белай. Два апавяданьні.

Мяркуем кошт паасобніка – 2 рублі. Часопіс пакуль што будзе выходзіць нерэгулярна, у далейшым – штомесяц. Каб аформіць падпіску, трэба даслаць адвольную суму грошай паштовым пераказам НА АДРАС: Гродзенская вобл., 231330, Іўе, аб. скр. 14. Гайдуку Юрыю Іванавічу. У пісьмовым паведамленьні да пераказу трэба пазначыць: „Паралелі" ды словам напісаць колькасьць патрэбных паасобнікаў. Для тых, хто падпішацца на дзесяць ды болей паасобнікаў, кошт падпіскі будзе зьменшаны на 15%.

Зь вялікай удзячнасьцю прымем ахвяраваньні арганізацыяў ды прыватных асобаў. Наш разьліковы рахунак 363302 ў Іўеўскім аддзяленьні Аграпрамбанку.

Не зьмяняйце, калі ласка, напісаньня вышэйзгаданых уласных імёнаў, бо мы карыстаемся трансьлітарацыяй.

Зычу ўсяго найлепшага!
Рэдактар часопіса „Паралелі"
Юры ГАЙДУК.
Іўе.

АБ'ЯВЫ

„БЕЛАРУСКІ КАЛЕКЦЫЯНЕР" – ворган Арганізацыйнага камітэту Беларускага таварыства калекцыянераў.

Аршанская друкарня. Заказ №119.

АДРАСЫ ДЛЯ ЛІСТАВАНЬНЯ:
211030, места Ворша, вул. Флёрава, 7, кв. 16.
Сярожкіну Алесю Міхайлавічу.
220131, Менск-131, п/с 229.
Цярохіну Уладзіміру Станіслававічу (хатні тэл. 61-21-78).

Кошт 80 капеек.
Наклад 999 асобнікаў.

Нумар рыхтавалі
Алесь СЯРОЖКІН,
Уладзімір ЦЯРОХІН
і Мікола ДЗЕМІДОВІЧ.